

ЛІХАМАНКА, Трасца, Шуня, Хіндзя, Хондзя, Варатуша, Градава дачка, Фыбра, Цётка, дэманалагічная постаць хваробы. Найчасцей персаніфікавалася (як і інш. хваробы — воспа, халера, чума) у жаночым абліччы рознага веку, у залежнасці ад пары года: ці маладой дзяўчыны, ці прыгожай жанчыны, ці злоснай пачварнай бабы. Радзей уяўлялася ў выглядзе мухі, парушынкі, струменю паветра, пары. Розныя формы працякання хваробы спарадзілі ўяўленні пра 7, 9, 12 і нават 77 сяцёр (цётка) — Л. Іх таксама звалі дочкамі цара Ірада («Ірадава племя»). У ліку іх: 1 — смяротная, якая выклікае смерць без выключэнняў; 2 — унутраная, якая паражэе вантробы, баліць каля сэрца; 3 — павярхоўная — «скура выбіваецца наверх»; 4 — касцявая, якая суправаджаецца ламотаю ў касцях; 5 — пудавая, што ўзнікае з перапуду; 6 — лістаадзеватная, якая пануе ўвесну; 7 — лістападная, ці восеньская; 8 — гарохава — праяўляецца, калі гарох цвіце; 9 — асінавая — (лічылася, што трасцы сядзяць

на асіне і калоцяць яе, з-за чаго тая заўжды трасе сваім лісцем); 10 — ядленцавая; 11 — агнявая; 12 — ледавая. Існавалі больш дэталёвыя назвы ў Л. веснавых (сонная, гарачая, мокрая, губастая, пякучая, ліхучая, жоўтачка) і восеньскіх (сцюдзяная, вадзяная, сінючая). Яны аднолькава шкодныя, але ў рознай ступені жорсткія ў дачыненні да сваёй ахвяры. Сёстры-Л. хадзілі па свеце, клікалі людзей нават па імені, і хто ім аддукаўся, у тым адна з сяцёр, залазячы пад кажух ці світку, паялялася і прыносіла страшэнныя пакуты. Выпіўшы з яго сокі, Л. пераходзіла ад чалавека да чалавека. Л. на ўвесь свет не хапае, і таму яны толькі перыядычна наведваюць сваіх ахвяр. Час ад часу Л. збіраюцца разам, расказваюць пра свае справы, складаюць планы, абмяркоўваюць нагляджаныя ахвяры. Часам з'яўляюцца ў сне, прадказваючы пачатак ці зыход хваробы, альбо засперагаюць ад яе пагрозы. Есці ў сне яйкі, піць піва, бачыць цыганоў — нібыта азначала, што чалавек захварэе на Л., якая можа ўвайсці ў чалавека і падчас яго нага сну на зямлі. Страх перад Л. забараняў чалавеку ляць гэтую хваробу, а наадварот, існавала пэўнае пакланенне ёй: на Дзяды нават клікалі на вячэру «Трасцухну-матухну», каб задобрыць яе, не наклікаць яе гнеў. Пра яе ўспаміналі з прыгаворкаю: «Няхай яна здаровенькая і вясельная ходзіць». Л. магла ўвайсці ў чалавека праз страву ў выглядзе мухі, парушынкі. Кінуўшы падазроную рэч у агонь, можна было спаліць з ёю і хваробу, а калі падвесіць у коміне, Л. будзе страшэнна мучыцца і ніколі ў жыцці не прыстане да чалавека. У якасці выратавальных сродкаў ад Л. падчас прыступу раілі напіцца ці свежага бярозавага соку, ці малака, ці вады, у якой варылася асінавая кара («клін-клінам»); давалі з'есці аплатку, якая вісела ад Каляд да Вялікадня, або на Вербніцу з'ядалі 9 пупышак з асвячонай вярбы. Каб не было Л., раілі купацца ў ледзяной вадзе, спаць у гаросе, калі той цвіце. Дзеля пазбаўлення ад хваробы пакідалі яйка дзе-небудзь на раздарожжы ці ў балоце. Таксама дзялілі зваранае яйка, абавязкова ад чорнай курыцы, на 77 частак (паводле колькасці Л.) і, склаўшы іх у анучку, кідалі левай рукой у ваду, прыгаворваючы: «Ёсць тутыцька вас 77, наце вам вячэру ўсем!», і, не азіраючыся, беглі дадо-

му, а сёстры-Л. накідваюцца на прынесеную ім ахвяру, і кожная хапае сваю долю. У якасці ахвяры магло быць прынесена адзенне хворага, грошы і інш. Тыповым сродкам пазбаўлення ад Л. было палоханне хваробы: нядужага чалавека знянацку аблівалі халоднай вадою, стралялі ў яго над вухам, прымушалі начаваць на могільках ці пацалаваць мерцвяка. Каб у хваробы ўзнікла агіда да свайго абранніка, чалавеку раілі пацалаваць свінню ў кончык рыла, пасля чаго Л. абавязкова пакіне яго. Імкнуліся ашукаць хваробу падманам: у хаце зачыняліся вокны і пра хворага пісалі «Яго няма дома, паехаў». У гэты час трымалі ў хаце кошку ці сабаку, каб хвароба, пакінуўшы чалавека, прыстала да гэтых жывёл, якія скінуць яе дзе-небудзь у полі. Пры лячэнні ад Л. прымянялі прынецп *магічнага кола* з улікам магічных лічбаў, напрыклад, хворага прымушалі 13 разоў аббегчы вакол хаты. Выкарыстоўваліся і сродкі нар. медыцыны, знахарства: адвары зёлак і карэнняў, падкурванне порхаўкамі, змяінай скурай. Хворыя на Л. пасціліся ў суботу, парыліся ў лазні, грэліся на печы, каб з потам выйшла і сама хвароба, не вытрымаўшы гарачыні. У якасці абярэгаў ад Л. насілі з сабою велікоднае яйка, галаву змяі, жывога кажана, пярсцёнак з цвіка ад труны, стары нацельны крыж, вячальныя свечкі, якімі падкурвалі хворых. Заступніцаю ад трасцы лічылася ў народзе Фаціння. Вобраз Л. адлюстраваны не толькі ў павер'ях, легендах, але і ў замовах, дзе хваробу з дапамогаю магічнага слова адсылаюць «на крутыя горы, на ніцця лозы», «на сырыя балоты, на гнілыя калоды», «на векі вякоў», б'юць «драцяным кнутам», загароджваюць ад яе «жалезным плотам».

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 3. Зямная дарога ў вырай. Мн., 1999. С. 254–271, 527–530.

У. А. Васілевіч.